

ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾՆԻ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻ ՀԻՄՆԱԴՐՄԱՆ ԻՆՆՍՈՒՆԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ

դարում Ս. էջմիածնի հայագիր առաջին դպրոցի հիմնադիր-ուսուցիչներն են եղել Ս. Սահակ Պարթև հայրապետը և Ս. Մեսրոպ Մաշտոցը: Նրանք են կազմել առաջին հայերեն այբբենարանը: Այդ դպրոցը եղել է մի «մայր ուսումնարան», որտեղ աշակերտների մեծ խմբեր են եկել «ի գաւառաց Հայաստան Աշխարհի, յորդեալք և դրդեալք հասանէին ի բացեալ աղբիւրն գիտութեան Աստուծոյ, քանզի յԱյրարատեան գաւառին բղխեցին Հայոց շնորհք պատուիրանացն Աստուծոյ» (Կորյուն): Այդ դպրոցի սաները քրիստոնեության, գիտության և հայրենասիրության լուսար առնելով իրենց սուրբ ուսուցիչներից, սփռել են հայ ժողովրդի մեջ: Ե դարում էջմիածնի դպրոցի անդրանիկ սաներն են Հովսեփ կաթողիկոս Վայացձորեցին և Ղևոնդ Երեց Վանանդեցին, մեր թարգմանիչ վարդապետների անդրանիկ և կրտսեր խումբը՝ Եղնիկ Կողբացի, Կորյուն, Եղիշե, Խորենացի, Հովսեփ Պաղնացի, Հովհան Եկեղեցացի, Դավիթ Անհաղթ փիլիսոփա, Ղազար Փարպեցի և այլն:

Մեր հայրապետները իրենց գործունեության ընթացքում մեծ կարևորություն են տվել ազգային կրթությանն ու գիտությանը, որոնց համար չեն խնայել իրենց ուժն ու իրանդր:

Հայոց Եկեղեցու պատմության մեջ կրթական և մշակութային նվիրական հիշատակներ թողած կաթողիկոսների շարքում նշանակալից տեղ է գրավում ԺԹ դարի մեր

մեծագործ հայրապետ Գևորգ Դ-ը, որը Ս. Լուսավորչի Գահը բարձրացավ 1867 թվականի մայիսի 21-ին: Նրա անվան հետ է կապված Ս. էջմիածնի Գևորգյան Ճեմարանի հիմնադրումը: Հայ Եկեղեցու ապագան ապահովելու, մեր նախնիների սուրբ ավանդները անկորուստ պահելու և հայ կյանքում մեր մայրենի Ս. Եկեղեցու առաքելությունը հավատով և սիրով արդյունավորելու համար նա կարիք զգաց անձնվեր, ուսյալ, հավատավոր և ազգասեր եկեղեցականների և ուսուցիչների, ազգային գործիչների, որոնք իրենց հմտությամբ ու բարոյական առաքինությամբ կարողանային ըստ արժանվույն առաջնորդել և լուսավորել հայ ժողովրդին: Այս նվիրական նպատակը իրագործելու համար Գևորգ Դ կաթողիկոսը ձեռնարկեց Մայր Աթոռում մի նոր ձեմարանի շինության: Գևորգյան Ճեմարանը ԺԹ դարի մեր ազգային զարթոնքի մեջ կատարեց վճռական և առաջադիմական մեծ դեր:

90 տարի առաջ, 1869 թվականի մայիսի 25-ին, Գևորգ Դ կաթողիկոսը, իր օծման երկրորդ տարեդարձի օրը, մեծ հանդեսով նոր ձեմարանի հիմքը դրեց և այն կոչեց «Ժառանգավորաց Հոգևոր Ճեմարան Ս. Գեվորգյան», սակայն հասարակության բերանը Գևորգյան անունը տիրեց...» (Օրմանյան, «Ազգապատում», Գ հատ., էջ 4240):

1874 թվականի հուլիսին հոգեւույն Հայրապետը դիմեց հայ ժողովրդին մի շրջաբերական կոնդակով և մեկ առ մեկ բա-

ցատրեց, թե ի՛նչ խորհրդով և ի՛նչ նպատակով է ձեռնամուխ լինում Ճեմարանի կառուցմանը. «... Յաւելով յԱղգիս մերում ղթիւ հոգևոր դաստիարակաց, բանիբուն բարոյշաց, քաղցրուտոյց վարդապետաց, բարեսէր դպրապետաց, արիասիրտ հովուաց, մեծարգոյ իմաստասիրաց, համառօտ ասեկ ի բարեպաշտ վարս կրթեալ և կարևոր ուս-

ումուցիչներ, հայրապետական կոնդակը առաջ է քաշում և այն պարտականութիւնները, որ ունի Աղգը դեպի այդ սուրբ հաստատութիւնը: Համարելով Ճեմարանը «...իրրև նորաբողոք, ամրապինդ շաղկապ կրօնական և ազգային միութեան իւրոյ ընդ Ս. Աթոռոյս էջմիածնի... Հայել յայս քաղցրագութ աշօք խնամակալութեան որպէս

ԳԵՂՈՐԳ Դ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

մամբք պերճացեալ եկեղեցականաց և ուսուցիչ վարդապետաց...» («Արարատ», 1874 թ., էջ 261): Այսպես բանաձեւելով Գեղորգյան Ճեմարանի նպատակը՝ որպէս կրթութեան կարևոր վառարանի, և նրա խընդիրները՝ Աղգին տալ վարդապետներ, քահանաներ և Հայոց եկեղեցու ոգով կրթված

ի ծառ ինչ նորատունկ կենդանացուցիչ զօրութեան ազգային հոգևոր դաստիարակութեան և լրացուցիչ պիտոյից Աղգի և եկեղեցւոյ...»:

Հայ ժողովուրդը իր նյութական և բարոյական օժանդակութիւնը չխնայեց և սիրով բնդառաջեց լուսամիտ հայրապետի այդ

հրավերին: 1874 թվականի սեպտեմբերի 28-ին, Ս. Գևորգի տոնի օրը, կատարվում է հանդիսավոր օրհնությունը կամ նավակատիժը նորաբաց Գևորգյան ձեմարանի և դասերը սկսվում են նույն ամսի 30-ին, 60 աշակերտներով, (աշակերտության թիվը հետագայում հասավ հարյուրների):

Գևորգյան ձեմարանի առաջին տեսուչ է նշանակվում Գաբրիել արքեպիսկոպոս Այվազյանը, փոխ-տեսուչ՝ Սուբիաս վարդապետ Պարզյանցը, ուսուցիչներ՝ Հավհանես վարդապետ Երեմյանը, Արիստակես վարդապետ Սեդրակյանը, Գևորգ վարդապետ

ցուֆյան, վարք սրբոց (ի տոմարի Հայաստանյայց Եկեղեցվո), եկեղեցական իրավաբանություն, ազգային և ընդհանուր դիցաբանություն, փիլիսոփայություն (հոգեբանություն և տրամաբանություն) և պատմություն փիլիսոփայության, ազգային պատմություն և աշխարհագրություն, ընդհանուր և ռուսաց պատմություն և աշխարհագրություն, թվաբանություն, բնագիտություն (ֆիզիկա) և տիեզերագիտություն, բնական պատմություն, հայկաբանություն և մատենագրություն հայոց, ռուսաց լեզու, ֆրանսերեն, լատիներեն, հունարեն, երբայերեն,

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏՐ ԵՎ Հ. ՄԱՆԱԴՅԱՆԸ ՄԻ ԽՈՒՄԲ ՃԵՄԱՐԱՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀԵՏ
(30 սեպտ. 1904 թ.)

Սուրենյանցը և ուրիշներ: Սկզբում ձեմարանը վեց դասարան է ունենում, հետագայում ավելանում են նաև երեք լսարաններ: Ըստ առաջին տարվա ծրագրի ԺԱ տրամադրության, ավանդվող առարկաներն են՝ կրոնագիտություն (ընդարձակ, ըստ դավանության Հայաստանյայց Եկեղեցվո), պատմություն Հայոց Եկեղեցվո, ընդհանուր եկեղեցական պատմություն, գիտություն և մեկնություն Սուրբ Գրոց, աստվածաբանություն (տեսական, գործնական, բարոյական և բաղդատական), տոմարագիտություն (եկեղեցական, և հմտություն ժամակարգության), կրթություն եկեղեցական բնաբաս-

գժագրություն և նկարչություն (առավելապես եկեղեցական), ձայնագրություն հայոց:

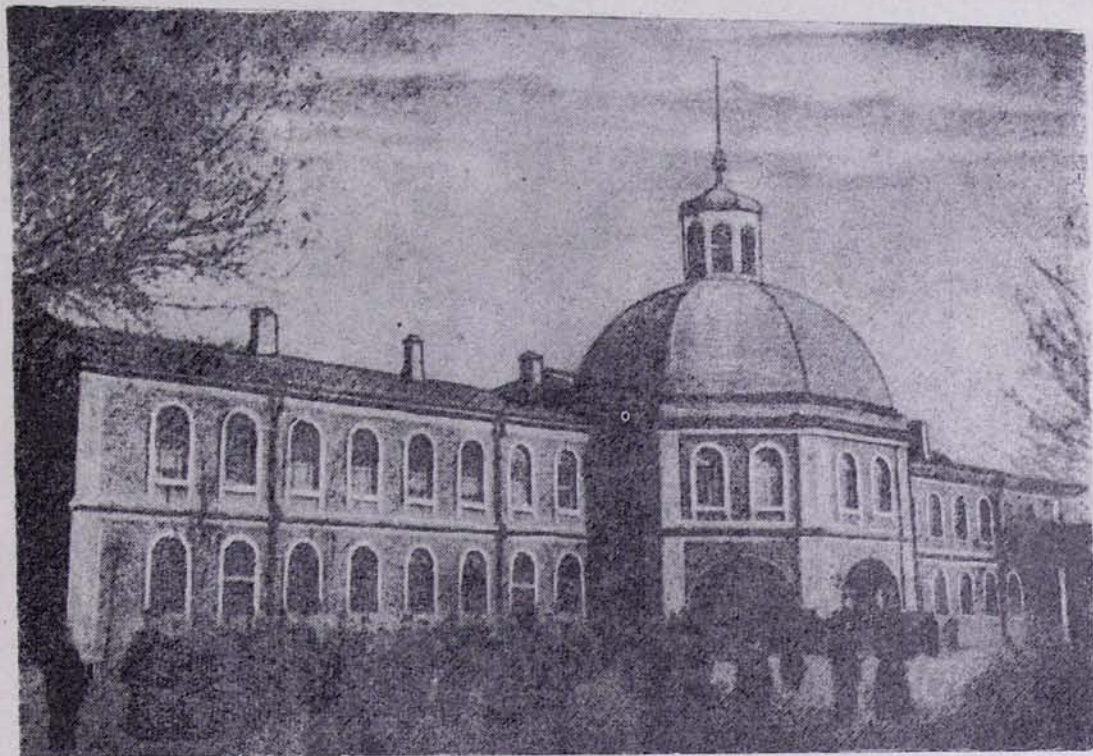
Սրանց հետագայում ավելացվում են մի շարք այլ առարկաներ ևս:

1874 թվականի հոկտեմբերի 16-ին անակրնկալ կերպով հրկիզվեց ձեմարանի շենքի մի մասը՝ հանդիսարանը, երկու ննջարաններ, հանդերձարանը, սեղանատունը, խոհանոցը, տնտեսատունը, տնտեսի սենյակը, վերին և ներքին հարկերի լվացման սենյակները, լվացարանը, վերակացուներին հատկացված երկու սենյակները: Այս դժբախտ դեպքը որքան նյութական մեծ վնաս տվեց Ս. Էջմիածնին, այնքան էլ բարոյապես

մեծ վիրշա սլատճառեց Գեորգ Դ-ի սրտին։ Սակայն ուր որ եռանդուն սեր և հաստատամիտ նպատակ կա, այնտեղ վհատություն չկա և ամեն արգելք և արկած կհաղթահարվեն։ Գեորգ Դ կաթողիկոսը առանց հուսահատվելու ու անմիջապես ձեռնարկում է վերաշինության և գլուխ է բերում այն։ Այնպես որ նորարաց ճեմարանի ընթացքը չի խանգարվում։

Մինչև 1889 թվականը ճեմարանը ոչ մի հոգևորական չի տալիս։ Արևելահայաստանից և Արևմտահայաստանից և հեռավոր

և նույն տարվա սեպտեմբերին նշանակվում է աստվածաբանական գիտությունների ուսուցիչ և քարոզիչ ճեմարանում։ Իր ժամանակի հայ հոգևորականության մեջ ամենից ավելի հայտնի և գիտուն ու աստվածաբան եկեղեցականը իր ուշադրությունը և եռանդը ճեմարանի լսարանների, հատկապես Գ լսարանի վրա է կենտրոնացնում։ Նա ուսանողության մեջ հայրենասիրական-եկեղեցասիրական շարժում է առաջ բերում։ Օրմանյանի ազդեցության տակ ուսանողներից շատերը ուխտում են նվիրվել Հայաս-

Գ Ե Վ Ո Ր Գ Յ Ա Ն Ճ Ե Մ Ա Ր Ա Ն Ը

հայ գաղութներից բաղում ուսանողներ էին գալիս Մայր Աթոռ, ուսում ստանում, հոգով, մարմնով, իմացապես զարգացած՝ ցրվում զանազան կողմեր, մեծ մասամբ մտնում ուսուցչության ասպարեզ։ Չնայած ճեմարան ավարտողների համար հոգևոր կոչումը ընդունել պարտադիր չէր, սակայն Մայր Աթոռի նախկին ժառանգավորաց վարժարանի տեղը բռնած լինելով, սպասվում էր, որ միաբանության շարունակությունը կազմող սերունդը այնտեղից դուրս գա։

1887 թվականին Մակար կաթողիկոսի հատուկ կոնդակով Ս. Էջմիածին է հրավիրվում Մաղաքիա արքեպիսկոպոս Օրմանյանը

տանյայց եկեղեցու ծառայության սուրբ գործին։ Դժբախտաբար այս բարերար ազդեցությունը կարճ է տևում՝ Օրմանյան սերբազանի ցարական կառավարության պահանջով հեռացվելու պատճառով։

Այնուամենայնիվ 1889 թվականին մի խումբ ճեմարանավարտներ սարկավազ են ձեռնադրվում տեսուչ Արշակ Նահապետյանի հետ. «Ամսույս 17-ը և 18-ը հունիս (1889 թ.) նշանավոր օրեր էին։ Այդ օրերը կատարվեցին ի վաղուց ցանկալի ձեռնադրությունը Ս. Գայանեի վանքում՝ սրբազործությամբ գերաշնորհ Ներսես եպիսկոպոսի։ Սուրբ Էջմիածնի ճեմարանը հնգետասա-

նամյա երկունքից ետքը ի վերջոյ տվեց երախայրիքը Հայ եկեղեցուն և Ազգին, 17-ին առաւտոյան սարկավագութեան աստիճան ստացան Ճեմարանի տեսուչ մեծարգո Արշակ Նահապետյանը և Ճեմարանի ուսումնավարտ պ. պ. Կարապետ Մեր-Մկրտչյանը և Գևորգ Զորեքչյանը և երրորդ լսարանի ուսանող Գարեգին Հովսեփյանը» («Արարատ», 1889 թ., էջ 353): Սրանց վրա ավելանում են Տիգրան սարկավագը (Տիրալը արքեպիսկոպոս) և ուրիշներ: Սարկավագներից Կարապետ Տեր-Մկրտչյանը և Գևորգ Զորեքչյանը ուղարկվում են Գերմանիա՝ առաջինը աստ-

ղգով: Ահա Ճեմարանի բացումից քսան տարի հետո, 1894 թվականի սեպտեմբերի 11-ին, խաչվերացի տոնին, առավոտյան ժամը 8-ին, Գևորգյան Ճեմարանի երախայրիք սարկավագները համախմբվելով Մայր Տաճարի զանգակատան մոտ, հանգուցյալ Գևորգ Դ կաթողիկոսի դամբարանի շուրջը, միաբանութեան, Ճեմարանի ուսուցիչների և սաների հետ, հոգեհանգիստ են կատարում, որտեղ Կարապետ Սարկավագ Տեր-Մկրտչյանը՝ ապագա գիտուն աստվածաբան վարդապետը, սրտառու ձառ է արտասանում և իր ընկերների անունից երախտագի-

ԼՆՈՆ 1906/7 թ. ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻ

Ձ ԳԱՍԱՐԱՆԻ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԻ ՀՆՏ

վածաբանութիւն, իսկ երկրորդը՝ երաժշտութիւն սովորելու:

Մինչև 1894 թվականը, շուրջ քսան տարի, Ճեմարանը տվեց ականաւոր ուսուցիչներ, հայկաբաններ, որոնք հայ ժողովրդի մտավոր վերածնութեանը սատարեցին և զարթեցրին սեր, դեպի մայրենի լեզուն և գրականութիւնը: Եվ իրականացավ նաև հիմնադիր հայրապետի իսկական իղձը, այն է՝ ունենալ Ճեմարանից նշանավոր նոր հոգեւորականներ, զինված Քրիստոսի սուրբ հավատով ու մեր նախնայաց նախանձահույզ

տալան սրտագին զգացումներ է հայտնում Գևորգ Դ կաթողիկոսի հիշատակին իրենց մոտալուտ ձեռնադրութեան առթիւ. «...Այժմ, Հայր... փափագներդ լցված են, հեռատես խորհուրդներդ կատարումն ընդունած. քո մեծ գործին արդյունք, բազմապատիկ խնամոցդ տրիտուր, ահա Տիրոջ սեղանի առաջ ենք դնում մեր սրտերը, մեր հոգին, մեր ամբողջ կարողութիւնը, նորան լինի ամենը, նորա տան սպասավորութեան սուրբ գործին նվիրված» («Արարատ», 1894 թ., էջ 291): Նույն օր Ս. Գալանեի վանքում, խորմյան

Հայրիկի հանձնարարությունը ու ներկայությունը, Մեսրոպ արքեպիսկոպոս Սմբատյանցը պատարագ է մատուցում և կուսակրոն քահանա ձեռնադրում յոթը սարկավազների, որոնցից վեցը Ճեմարանի շրջանավարտ սաներ էին: Ձեռնադրվածներն են՝ Կարապետ արեղա, Կոմիտաս արեղա, Հուսիկ արեղա, Եղնիկ արեղա, Տիրայր արեղա, Բենիկ արեղա, մյուս ոչ ճեմարանականը՝ Վահան սարկավագ Դադյանն էր, որ կոչվեց Խաչիկ արեղա:

Այդ օրվայից սկսվում է Ճեմարանի կյանքում մի նոր շրջան: Այդ թվականից հետո շատ ճեմարանականներ նվիրվում են Ս. Եկեղեցու սպասավորության գործին:

Ճեմարանը տվել է նաև անվանի հայագետների, պատմաբանների, երաժիշտների մի փառավոր սերունդ, օրինակ՝ Սպիրիտոն Մեյիթյանը, Մակար Եկմալյանը, Մանուկ Աբեղյանը, Ստեփանոս Մախասյանը և ուրիշներ: Ճեմարանում սովորել են նաև, թեև ոչ լրիվ կերպով, Ավետիք Իսահակյանը, Դեբենիկ Դեմիրճյանը, Ակսել Բակունցը և հայ ժողովրդի արժանավոր զավակ Անաստաս Միկոյանը:

1899 թվականի սեպտեմբերի 25-ին, Ճեմարանը բոլորում է իր գոյություն 25-ամյակը, 1899—1900 ուսումնական շրջանին Ճեմարանը ունենում է 256 աշակերտ: Ուսանողները զանազան շրջաններից էին: Թեմերի համեմատ աշակերտները այսպես էին բաժանվում այդ թվականին. Երևանի թեմից 129 աշակերտ, Տաճկահայերից 60, Պարսկահայերից 12, Վրաստան-Իմերեթի թեմից 25, Արցախու թեմից 21, Բևաթարի և Նոր-Նախիջևանի թեմից 6, Շամախու թեմից 2, Ասեղախանի թեմից 1, ընդամենը 256 աշակերտ:

Գևորգյան Ճեմարանում դաս են տվել ու տեսչություն արել մի շարք նշանավոր հոգևորականներ, մտավորականներ ու մանկավարժներ, որոնցից են՝ Գարրիկ արքեպիսկոպոս Այվազյանը, Սուբիաս արքեպիսկոպոս Պարզյանցը, Արիստակես արքեպիսկոպոս Սեդրակյանցը, Ա. Նահապետյանը (հետագայում եպիսկոպոս) Ս. Մանդինյանը, Ս. Պալասանյանը, Լեոն, Կարապետ Կոստանյանը, Մանդեն Մանդինյանը, Օրմանյանը, Հրաչյա Աճառյանը, Հակոբ Մանանդյանը, Հովհաննես Հովհաննիսյանը, Ճեմարանի նախկին սաներ՝ Կարապետ եպիսկոպոս Տեր Մկրտչյանը, Կոմիտաս վարդապետը, Մակար Եկմալյանը, Գարեգին եպիսկոպոս Հովսեփյանը, Մանուկ Աբեղյանը և շատ ուրիշներ:

Ճեմարանը փակվեց 1917 թվականին: Նրա վերջին վերատեսուչն էր Գարեգին եպիսկոպոս Հովսեփյանը:

14 տարի է անցել այն օրից, երբ 1945 թվականի նոյեմբերի 1-ին, երջանկահիշատակ Գևորգ Զ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրոք վերաբացվեց Ս. Էջմիածնի Հոգևվոր Ճեմարանը, որի պաշտոնական վերաբացումը տեղի ունեցավ հանդիսավոր և խանդավառ իրադրության մեջ: Այսօրվա Ճեմարանը պատրաստում է հայոց պատմությունը լավ իմացող, լուսամիտ, հավատավոր, հայրենասեր, եկեղեցասեր, բարի վարքով, առողջ մտքի տեր հոգևորականներ, որոնց կյանքի ուղեցույցն է Լուսավորչի, Մեսրոպի, Սահակի, Նարեկացու, Շնորհալու ու Տաթևացու լույսը, հավատը և կենդանի ոգին:

Տարեցտարի համալրվում են Ս. Էջմիածնի միաբանության շարքերը: 14 տարվա ընթացքում վերաբացված Հոգևոր Ճեմարանը տվել է իր մի շարք շրջանավարտներ, որոնք այսօր հոգևոր աշխատանքի են անցել թե՛ Ս. Էջմիածնում և թե՛ հայրենի թեմերում և պատվով են կատարում իրենց պարտականությունները Հայ եկեղեցու և հայ ժողովրդի նկատմամբ:

Նորին Ս. Օծություն Տ. Տ. Վազգեն Ա-Ամենայն Հայոց Հայրապետի օրոք Ճեմարանը բարձրացավ մի նոր աստիճանի և գործում է նրա իմաստուն ցուցմունքներով, անմիջական հսկողության ու ղեկավարության տակ:

Վերաբացված Հոգևոր Ճեմարանի անդրանիկ հոգևորական վերատեսուչն է Երուսաղեմի միաբան և Ժառանգավորաց վարժարանի և Բնծայարանի նախկին վերատեսուչ Հայկազուն եպիսկոպոս Աբրահամյանը, որն ունի ավելի քան 30 տարվա մանկավարժական փորձ և նվիրված ու անշահախնդիր եկեղեցական անբասիր անուն: Ճեմարանը ունի որակյալ բարձրագույն կրթության տեր դասախոսական կազմ, որի ջանքերի շնորհիվ Ճեմարանի ուսանողության կրթական մակարդակը գնալով ավելի է բարձրանում:

Նորին Ս. Օծություն Տ. Տ. Վազգեն Ա Հայրապետը Հոգևոր Ճեմարանի 1956—1957 ուսումնական նոր տարեշրջանի բացման առթիվ, սեպտեմբերի 17-ին, Իր խոսքի մեջ ասաց. «Մենք այստեղ կենտապնդենք կարեվոր հալատակ մը, դուր պիտի դառնաք Բրիտանիայի ալգիին, Անոր եկեղեցիին նըշ-

մարիտ մշակներ, Հայ Եկեղեցիին հավատարիմ սպասավորներ: Հոգևորականի համեստ սքեմի տակ, դուրս պիտի դառնա հայ հավատացյալ ժողովուրդին հոգևոր մխիթարություն բաշխող անձնավորություններ: Մենք ձեր մտքի, սրտի, հոգիի ուժերը պիտի հավաքենք մասնիկ առ մասնիկ, զորացնելու համար մեր Ս. Եկեղեցին... «Վազգեն Ա Հայրապետ Հայոց», էջ 290): Ահա այս գիտակցությամբ է, որ Հոգևոր Ճեմարանի այս տարվա հինգ շրջանավարտներս ուխտել ենք նվիրվել Հայ Եկեղեցուն, դառնալու համար հայ հավատացյալ ժողովրդի հոգևոր սպասավորներն ու մխիթարիչները մեր համեստ ուժերի ներածի շափ:

Ս. Էջմիածնի Հոգևոր Ճեմարանի դերը անցյալում հայ ժողովրդի կյանքում մեծ է եղել և շարունակում է մնալ մեծ: Եվ, Վահագն Հայրապետի գեղեցիկ բացատրությամբ ասած՝ «Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը գլուխն է մեր Ս. Եկեղեցիին, և ան իր զինվորյալ միաբանությամբ և իր Հոգևոր Ճեմարանով պետք է դառնա լուսատու փարոս, օրինակ, առաջնորդ և ներշնչարան համայն հայ հոգևորականության և հայ ժողովրդին...»:

ՍԱՆԴՐՈ ՍԱՐԿԱՎԱԳ ԲԵՀՐՈՒԹՅԱՆ

